

פרק שלישי

הציור, ה"אני" ונפש הילד: מתפתחים ומשתנים יחד

הציור, ה"אני" ונפש הילד: מתפתחים ומשתנים יחד

"מצד אחד יש אני והבית שלי, תחום הפרט... ומצד שני, יש אחרים, האנשים, רשות הרבים... אי אפשר להחליק בחשאי מן האחד אל השני, אין עוברים מן האחד לשני, לא בכיוון הזה ולא בכיוון הזה; צריך סיסמת מעבר, צריך לעבור את הרף... צריך ליצור קשר..."

ז'ורז' פרק, "חלל וכו': מבחר מרחבים"

כדי להעמיק את ההבנה והעניין בציורי ילדים, החל משלב השרבוט, אתאר את ההתפתחות בציורי הילדים וכיצד היא מקבילה להתפתחות הרגשית. אתמקד בשינויים בציורי הילד מגיל שנה וחצי לערך, בשלב השרבוט, ועד גיל שש לערך, כאשר הילד מצייר צורות. אנסה להבהיר את ההשפעה הרבה שיש לתהליכים מקבילים אלה על עולמו הרגשי של הילד.

ההתפתחות המוטורית, החל מהשרבוט, משקפת את ההתפתחות הרגשית של הילד, במהלכה מתהוות אצלו תחושות הקביעות, הארגון והלכידות, העוטפת ואוספת את החוויות השונות. מתחילות להיווצר תפיסת המודעות לקיומו של "האני הנפרד" וראשית בניית הזהות. השרבוט ההולך ומתפתח לציור, ובו צורות מובהקות, יכול להיראות כמעין "איור לנפש", איור להתפתחות הרגשית הנוצרת ונבנית במקביל.

בתחילת תהליך השרבוט הפעולה היא אינסטינקטיבית ומעורבים בה חושים אחדים. הכיוונים בשרבוטים הראשונים רבים ולא מוגדרים. ניכר שהילד מצייר פחֶקֶר ומשחק למען עצמו בלבד. בהמשך ההתפתחות הצורות הופכות להיות יותר מובהקות - למשל קווים נפרדים - ומדגימות את הזהות העצמית הנפרדת והמתגבשת ואת היציבות המתהווה של הילד. היווצרות "תחושת

האני", כתהליך של ויתור האשליה של הילד על היות הוא ואמו אחד, היא גם היווצרות ההכרה שקיים "אחר".

בהמשך, כשקיים האחר, הילד מתחיל לקלוט מהר מאוד שהוא נרָאָה, והאופן שבו הוא נרָאָה – משפיע. הקשר עם "האחר" הולך ומתפתח ומשפיע על מודעות המצייר לנוכחות האחר. הילד המצייר לומד שהאחר מגיב! התגובה מתחילה להיות משמעותית ומשפיעה על האופן בו הילד מצייר. יש לו כבר מודעות וכעת הוא גם מעוניין שהציור ימצא חן בעיני המתבונן. הילד מתחיל לתפוס את עצמו על פי תגובת האחר.

ז'אק לאקאן, מחשובי האנליטיקאים, עסק בתפקיד המבט ובמשמעותו בתהליך ההתפתחות של התינוק. הוא כינה את השלב הזה של תהליך ידיעת קיום ה"אני" וה"אחר" כשלב המְרָאָה.

לאקאן כתב כי זהו התהליך בו מתגבש ה"אני" מתוך הדימוי והשתקפות מבטו של ה"אחר" בתוכו.

המסע בעקבות ה"אני האמיתי" והניסיון לאמוד כמה מה"אחר" מגולם בי, איך וכמה אני מושפע מהאחר - רק מתחיל כעת.

הדיאלוג בין הילד, הממלא אחר ציפיות ה"אחר", לבין זה שממלא את רצונותיו וצרכיו שלו, ימשיך להתקיים עוד שנים רבות. ניתן להבין מכך שתשומת הלב והמודעות לאופן ההתבוננות, לתגובה המעודדת יצירה חופשית וכנה, הן חשובות מאוד לשמירת ה"עצמי" של הילד, לביטחון שלו ולהרגשה שהוא אהוב בזכות עצמו. התגובה הזאת תשפיע על התפתחות השמחה והיצירתיות שלו.

בפרקים הבאים אתאר בפירוט את התנועה וההתפתחות שהנפש והציור עושים בו-זמנית, כדי להעמיק את אופן ההתבוננות ותשומת הלב.